

The Inspiring Role of Imam Reza's (as) Teachings in Strengthening the National Unity of Iranians

Mohammadebrahim Roshanzamir ¹ Hossein Akbari ²

1. Associate Professor of the Department of Quranic Sciences and Hadith, Razavi University of Islamic Sciences, Mashhad, Iran (corresponding author): roshanzamir@razavi.ac.ir

2. M. A. Student in Quranic Sciences and Hadith, Razavi University of Islamic Sciences, Mashhad, Iran: akbary8043@chmail.ir

Article Info

Abstract

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
June 28, 2024

In Revised Form:
July 19, 2024

Accepted:
August 12, 2024

Published Online:
December 22, 2025

Keywords

National unity, meaning the alignment and coordination of the components of a political and social system, as the most important factor of national authority, the foundation of development and progress, and reducing internal and external threats, is of great importance for all countries. This matter is of double importance for the Islamic Republic of Iran, which is faced with the large number of efforts of the Arrogant Front to undermine its national unity. For national unity, they list several factors such as: land and territory, language, government, race and ethnicity, traditions and customs, intellectual heritage, myths and heroes, and the like, and there is a consensus about their role in strengthening national unity. But what is less mentioned is the role of religion and religious teachings in national unity; Some people even consider religion against national unity. This is despite the fact that religious beliefs have a much more important role in the stability of national unity than other factors. Considering the important role of religion and religious teachings in shaping the national unity of Iranians, it is appropriate to examine the role of Imam Reza's teachings in this regard. The findings of this research, which is organized in a descriptive and analytical way, shows that Imam's emigration to Iran, advice for unity and avoiding differences, justice, protection of human dignity, theoretical and practical confrontation with discrimination, moral characteristics and his respect for other sects have played an inspiring role in shaping and strengthening the national unity of Iranians in alignment with Islamic teachings and Islamic unity.

Unity, National Unity, Biography of Imam Reza (AS), Words of Imam Reza (AS).

Cite this The Author (s): Roshanzamir, M; Akbari, H (2024). The Inspiring Role of Imam Reza's (as) Teachings in Strengthening the National Unity of Iranians : Quarterly Scientific Journal of Farhang Razavi. Year 13, Issue 4, Winter 2025, Serial Number 52 – (47- 71)-

[DOI:10.22034/farzv.2024.465121.2014](https://doi.org/10.22034/farzv.2024.465121.2014)

1. Introduction

The importance of unity in all social units, from the family, which is the most fundamental unit, to larger units such as groups, associations, organizations, society, and the country is accepted by everyone; Without the alignment and convergence of the members of these units, it is not only possible to achieve well-being, comfort, peace and happiness, which is one of the most important and main goals of creating societies, but it is also impossible to continue the survival and life of that unit. Based on this, the Holy Quran in numerous verses and the Ahl al-Bayt (PBUH) in numerous traditions have called all Muslims to unity based on common beliefs and to avoid division and have warned them of its consequences. Therefore, the necessity and importance of Islamic unity is clear and undeniable.

What is sometimes neglected or denied is the subject of national unity. Some believe that the only accepted unity is religious unity based on common beliefs and Islam does not recognize national unity and other related concepts such as nationality (nationalism/nationalism), national interests, national security and national pride. Basically, they consider the plan of national unity in opposition to Islamic unity and in line with the revival of obsolete cultures of the past. What fueled this belief was the effort of some nationalists who try to revive the pre-Islamic identity, confronting Islamic values and purifying the Persian language from Arabic.

Today, national unity is so important that even if there is no mention of national unity in religious teachings, nothing reduces its importance as an experience and a rational method.

For the national unity of Iranians, experts enumerate several factors such as: land and territory, language, government, race and ethnicity, traditions and rituals, intellectual heritage, myths and heroes, and the like, and about their role in strengthening national unity, there is a consensus, but these things do not have the necessary stability to be able to build a unity based on it that can withstand the increasing challenges and threats. Therefore, in order to strengthen national unity, it is necessary to look for factors that have religious support to guarantee national unity. We believe that not only religion is not against national unity, but some religious orders can help to create national unity in a way that does not conflict with Islamic unity.

With the belief that efforts to strengthen national unity is a religious and national duty, in this essay, the inspiring role of Imam Reza's life and words in strengthening the national unity of Iranians in connection with Islamic unity is examined.

Methods

The present research is based on analytical-descriptive method and with the help of library sources, in order to examine the inspiring role of Imam Reza measure the correlation of this hadith with the rule in The Inspiring Role of Imam Reza's Teachings specially his emigration to Iran, in Strengthening the National Unity of Iranians

Discussion and conclusion

National unity means the alignment and coordination of the components of a political and social system.

Although in religious sources, there is no explicit mention of national unity and other topics related to it, which is one of the newly emerging terms of the contemporary period, but from the examination of verses and traditions, it can be concluded that Islam agrees with national unity in its correct meaning or at least it can be said that it is not against religious teachings and values and even it can help to strengthen national unity in its true sense.

The Holy Quran also recognizes social units: "O people! We created you from a male and a female and made you nations and tribes so that you may know one another. Undoubtedly, the most honorable of you is the most pious in the sight of God. Indeed, God is All-Knowing and All-Knowing" (Hujrat/13). The verse clearly states that belonging to a group or society is not a criterion of superiority, the only criterion of valuing according to the Qur'an is piety; However, this verse has not only denied the principle of grouping into categories under the titles of branches and tribes, but has considered this grouping to be the will and command of God. In the Qur'an and hadiths, people who are in a certain group, such as family, relatives, and neighbors, are given more rights than people who are not in these groups.

Among the important incidents that strengthened the national unity of Iranians was the migration of Imam Reza (a.s.) to Iran. The emigration of Imam Reza (AS) to Iran happened at a time when the Iranians were extremely disappointed due to the deception of the Abbasids, the killing of Abu Muslim Khorasani and the suppression of numerous uprisings. What was the cause of many of these failures was the lack of support of the masses of the people for these independence-seeking movements, as if there was a feeling that these movements were against Islamic unity. In this situation, the visit of Imam Reza (AS) to Iran and the highlighting of some characteristics of Shiism such as the love of the Ahl al-Bayt (AS) created the feeling in Iranians that it is possible to think about the

territorial unity of Iran within the limits of geographical borders without conflict with Islam and Islamic unity. In addition, His Imam Reza's recommendations for unity and avoiding differences, fair treatment with all people, both Muslim and non-Muslim, preserving human dignity, theoretically and practically dealing with discrimination, especially racial discrimination, and treating with respect His Holiness with Differences and religions have played an inspiring role in shaping and strengthening the national unity of Iranians in alignment with Islamic teachings and Islamic unity.

نقش الهام‌بخش سیره امام رضا (علیه السلام) در استحکام وحدت ملی ایرانیان

محمدابراهیم روشن ضمیر^۱ حسین اکبری^۲

roshanzamir@razavi.ac.ir
akbary8043@chmail.ir

۱. دانشیار گروه علوم قرآنی و حدیث، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول).
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران:

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت:	وحدت ملی به معنای همسویی و هماهنگی اجزای تشکیل دهنده یک نظام سیاسی و اجتماعی، به‌عنوان مهم‌ترین عامل اقتدار ملی، زمینه‌ساز توسعه و پیشرفت و کاهش دهنده تهدیدات داخلی و خارجی برای همه کشورها از اهمیت بالایی برخوردار است. این مهم برای نظام جمهوری اسلامی که با حجم گسترده تلاش جبهه استکبار برای خدشه به وحدت ملی خود روبه‌روست اهمیت مضاعفی دارد. برای وحدت ملی عوامل متعددی از قبیل: سرزمین و قلمرو، زبان، حکومت و دولت، نژاد و قومیت، سنت‌ها و آیین‌ها، میراث فکری، اسطوره‌ها و قهرمانان و مانند آن را برمی‌شمارند که درباره نقش آن‌ها در تحکیم وحدت ملی، اتفاق نظر وجود دارد، اما آنچه کمتر از آن سخنی به میان می‌آید نقش دین و آموزه‌های دینی در وحدت ملی است؛ حتی گاهی کسانی دین را مخالف وحدت ملی قلمداد می‌کنند. این در حالی است که باورهای اعتقادی نسبت به دیگر عوامل از نقش بسیار مهم‌تری در استواری وحدت ملی برخوردار است. با توجه به نقش مهم دین و آموزه‌های دینی در شکل‌دهی به وحدت ملی ایرانیان، شایسته است نقش سیره و سخنان حضرت امام رضا (علیه السلام) در این باره بررسی شود. یافته‌های این جستار که به روش توصیفی تحلیلی سامان‌یافته، نشان از آن دارد هجرت امام به ایران، توصیه به وحدت و دوری از اختلاف، عدالت‌ورزی، پاسداشت کرامت انسانی، مقابله نظری و عملی با تبعیض و احترام آن حضرت به فرق و مذاهب، در شکل‌دهی و استواری وحدت ملی ایرانیان در همسویی با آموزه‌های اسلامی و وحدت اسلامی نقشی الهام‌بخش داشته است.
تاریخ بازنگری:	
تاریخ پذیرش:	
تاریخ انتشار:	
کلیدواژه‌ها	وحدت، وحدت ملی، سیره امام رضا (علیه السلام)، ایران.

استناد: روشن ضمیر، محمدابراهیم؛ اکبری، حسین؛ (۱۴۰۳). نقش الهام‌بخش سیره امام رضا (علیه السلام) در استحکام وحدت ملی ایرانیان. فصلنامه علمی پژوهشی فرهنگ رضوی، سال ۱۳، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴، شماره پیاپی ۵۲ - (۴۷-۷۱).

DOI:10.22034/farzv.2024.465121.2014

ناشر: بنیاد بین‌المللی فرهنگی هنری امام رضا (علیه السلام)

۱. بیان مسئله

اهمیت وحدت در همه واحدهای اجتماعی از خانواده که بنیادی‌ترین واحد آن است تا واحدهای بزرگ‌تر همچون گروه، انجمن، سازمان، جامعه و کشور مورد قبول همگان است؛ چه اینکه بدون همسویی و همگرایی اعضای این واحدها، نه تنها دستیابی به رفاه، آسایش، آرامش و سعادت که از مهم‌ترین و اصلی‌ترین اهداف ایجاد جوامع است، میسر نیست بلکه ادامه بقا و حیات آن واحد نیز غیرممکن است. وحدت عامل مهم حرکت‌بخش انسان‌ها در گذر از دشواری‌ها و پیشرفت به‌سوی پیروزی‌هاست. بر این اساس، قرآن کریم در آیات متعدد و اهل بیت (علیهم‌السلام) در روایات فراوانی همه مسلمانان را به وحدت بر پایه اعتقادات مشترک و دوری از تفرقه و تشتت فراخوانده و آنان را از پیامدهای تفرقه بیم داده‌اند. لذا ضرورت و اهمیت وحدت اسلامی روشن و غیرقابل انکار و تردید است.

آنچه در این میان گاهی مغفول واقع شده یا مورد انکار و تردید قرار گرفته، مقوله وحدت ملی است. کسانی بر این باورند که تنها وحدت موردپذیرش دین، وحدت دینی بر پایه آموزه‌های اعتقادی مشترک است و اسلام وحدتی با عنوان وحدت ملی و دیگر مفاهیم همسو همچون ملیت (ملی‌گرایی / ملیت‌پرستی)، منافع ملی، امنیت ملی و غرور ملی را به رسمیت نمی‌شناسد. آنان اصولاً طرح وحدت ملی را در تقابل با وحدت اسلامی و در راستای احیای فرهنگ‌های منسوخ گذشته می‌دانند. آنچه به این باور دامن زده است تلاش برخی ملی‌گرایان (ملیت‌پرستان) برای احیای هویت پیش از اسلام، الگوگیری از پادشاهان هخامنشی، مقابله با ارزش‌های اسلامی و پاک‌سازی زبان فارسی از عربی بود (ر.ک: غروی‌ان: ۱۳۸۰: ۱۰۶؛ شهرام‌نیا، ۱۳۹۲: ۲۰۳)

امروزه وحدت ملی از چنان اهمیتی برخوردار است که حتی اگر در آموزه‌های دینی هم از وحدت ملی سخنی به میان نیامده باشد، چیزی از اهمیت آن به‌عنوان تجربه و روشی عقلایی نمی‌کاهد. این اهمیت آن‌گاه مضاعف می‌شود که به‌جمله انبوه توطئه‌ها و برنامه‌های دشمنان برای از بین بردن وحدت ملی ایرانیان توجه کنیم. دوقطبی‌سازی‌های کاذب، برخی چالش‌های تحمیلی همچون مسئله حجاب و فعال کردن گسل‌های قومی و مواردی دیگر، نمونه‌هایی از این تلاش دشمن است؛ بنابراین لازم است همگان به مقابله با این ترفند خطرناک دشمنان برخیزند و به استحکام هر چه بیشتر وحدت ملی ایران کمک کنند.

صاحب‌نظران برای وحدت و انسجام ملی ایرانیان عوامل متعددی از قبیل: سرزمین و قلمرو، زبان، حکومت و دولت، نژاد و قومیت، سنت‌ها و آیین‌ها، میراث فکری، اسطوره‌ها و قهرمانان و مانند آن را برمی‌شمارند که درباره نقش آن‌ها در تحکیم وحدت ملی، اتفاق نظر وجود دارد،

اما این موارد از استواری لازم برخوردار نیست تا بتوان بر پایه آن وحدتی را بنا کرده که در برابر چالش‌های و تهدیدات فزاینده مقاومت کند. لذا باید برای تقویت وحدت ملی به سراغ عواملی رفت که برای تضمین وحدت ملی از پشتوانه اعتقادی برخوردار باشد. بر این باوریم نه تنها دین با وحدت ملی مخالف نیست بلکه برخی دستوره‌های دینی می‌تواند به ایجاد وحدت ملی به صورتی که در تقابل با وحدت اسلامی نباشد، کمک کند.

انگیزه نگارش این مقاله تأکیدهای فراوان مقام معظم رهبری حفظه‌الله در سال‌های اخیر، درباره ضرورت وحدت ملی و حفظ آن است. ایشان اخیراً با بیانی کم‌سابقه درباره اهمیت وحدت ملی فرمودند:

نکنه بعدی در باب منافع ملی، مسئله اتحاد دل‌های مردم است؛ اتحاد عزم‌ها و اراده‌های مردم است. ما در این زمینه متأسفانه مشکلاتی داریم، عقب‌افتادگی‌هایی داریم؛ ارتباط و همدلی اجتماعی خیلی مهم است؛ در این زمینه دچار غفلت شدیم؛ خودمان به دست خودمان در وحدت ملی مان اختلال ایجاد می‌کنیم. همه ما در این غفلت شریکیم؛ همه ما وظیفه داریم که وحدت ملی را، اتحاد مردم را، اتحاد مردم و مسئولین را حفظ کنیم؛ روز به روز آن را تقویت کنیم؛ این سیاست قطعی نظام جمهوری اسلامی از روز اول بوده است (خامنه‌ای، ۱۴۰۳).

با این باور که تلاش در جهت تقویت وحدت ملی وظیفه‌ای دینی و ملی است، در این جستار، نقش الهام‌بخش سیره و سخنان امام رضا (علیه السلام) در استواری وحدت ملی ایرانیان در پیوند با وحدت اسلامی را بررسی می‌کنیم.

۱-۱. پیشینه تحقیق

درباره وحدت ملی آثار چندی به نگارش درآمده است. قاسمی (۱۳۹۰) در مقاله «نسبت هویت ملی و وحدت ملی در ایران» بر مسئله هویت ملی به عنوان یکی از اساسی‌ترین عناصر و پیش شرط‌های ضروری دستیابی به وحدت و همبستگی ملی متمرکز شده و به درستی تبیین کرده که تقویت یا تضعیف همبستگی ملی ایران متأثر از سیاست‌ها و عملکرد دولت‌ها در زمینه هویت ملی بوده است. جمشیدی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «تبیین الزامات عقلانی سیاسی وحدت ملی در اندیشه امام خمینی (ره)» بنیادهای عقلانی و سیاسی وحدت ملی در اندیشه امام خمینی (ره) را مورد بررسی قرار داده و مواردی همچون بدهت عقلی وحدت، اقتضای عقل سیاسی، وجود دشمن مشترک و اصل حفظ نظام و انقلاب اسلامی را جزو بنیادهای عقلانی و سیاسی وحدت در اندیشه امام خمینی دانسته است. مرادی (۱۳۹۹) در مقاله «مفهوم‌شناسی

وحدت ملی در گفتمان انقلاب اسلامی و تحول عینی آن در دولت‌های جمهوری اسلامی» چارچوب مفهومی وحدت ملی در قالب‌هایی همچون ریشه‌های هویتی (هویت ایرانی، هنجارهای ملی و سرمایه‌های اجتماعی)، منابع وحدت (آموزه‌های دینی، قانون اساسی و حقوق شهروندی) در تقابل با دگرهای معرفتی (باستان‌گرایی و غرب‌گرایی) نهادینه‌شده و مبتنی بر سه مؤلفه نفی الگوی یکسان‌سازی فرهنگی، اصل همگرایی فرهنگی عدالت محور و مفهوم محوری بازگشت به خویشتن صورت‌بندی شده است. همچنین همایون (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «کارکرد تمدن سازانه هجرت امام رضا (علیه السلام) به ایران» کوشیده است هجرت امام رضا (علیه السلام) را به مثابه اقدامی تمدن‌ساز در ادامه تلاش‌های انبیا و امامان معصوم (علیهم السلام) از زاویه نگاهی آخرالزمانی مورد مطالعه قرار دهد. شفایی (۱۳۹۶) در مقاله «مطالعه عزیمت امام رضا (علیه السلام) به خراسان در چهارچوب اصل هجرت تمدن‌ساز» با توجه به نظریه تمدن‌سازی هجرت، تقویت جریان عقل محور، شکوفایی نهضت‌های علمی و ترجمه، رونق یافتن روش مناظره و توسعه مرز جغرافیایی شیعه را از برکات این هجرت دانسته است.

با وجود آثار ارزشمندی که درباره وحدت ملی و نیز هجرت امام رضا (علیه السلام) به ایران به سامان رسیده است و آن را از ابعاد گوناگون بررسی کرده‌اند، اما با جست‌وجوی فراوان در پایگاه‌های اینترنتی و سامانه نشریات، درباره نقش الهام‌بخش سیره و سخنان امام رضا (علیه السلام) در تقویت وحدت ملی ایرانیان در پیوند با وحدت اسلامی بحث مستقلی مشاهده نشد.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. مفهوم‌شناسی

شایسته است پیش از ورود به بحث از نقش الهام‌بخش سیره و سخنان امام رضا (علیه السلام) در وحدت ملی ایرانیان، مفاهیم استفاده شده در این مقاله از نظر لغت و اصطلاح بررسی شود.

۲-۱-۱. معنا و مفهوم وحدت

وحدت در لغت به معنای یگانه شدن، یکتایی، یگانگی، عینیت و مانند آن‌هاست (ر.ک: دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱: ۸۴۴). وحدت دارای انواع و گونه‌های متفاوتی است و می‌تواند بر پایه محورهای مختلفی از جمله دین، سرزمین، ذهنیت و سرگذشت تاریخی مشترک، میراث مشترک فرهنگی و ...

ایجاد شود. وحدت اسلامی نمونه روشن وحدت بر پایه دین است.

۲-۱-۲. وحدت اسلامی

از مهم‌ترین گونه‌های وحدت، وحدت دینی است. با توجه به کتاب‌ها، پارساها و مقالات متعددی که در سال‌های اخیر در این باره نگاشته شده، تنها به یادکرد یک آیه از قرآن که وحدت بر محور دین را نعمت خداوند می‌داند، بسنده می‌کنیم: «و همگی به ریسمان خدا [= قرآن و اسلام و هرگونه وسیله وحدت]، چنگ زنید و پراکنده نشوید! و نعمت (بزرگ) خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید و او میان دل‌های شما، الفت ایجاد کرد و به برکتِ نعمتِ او، برادر شدید! و شما بر لبِ حفره‌ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد؛ شاید پذیرای هدایت شوید. ^۱ برای روشن شدن بیشتر وحدت اسلامی و تمایز آن با وحدت ملی، شایسته است تعریف، اهمیت و حدود و ثغور آن شود.

روشن است که مراد از وحدت اسلامی، یکی شدن همه نحله‌ها و مذاهب یا باور به حقانیت همه آن‌ها نیست، بلکه منظور از وحدت اسلامی عبارت است از: الف. تأکید بر مشترکات همچون: توحید، قرآن، پیامبر ﷺ، محبت اهل بیت (علیهم السلام) فروع دینی مشترک؛ ب. داشتن جهت‌گیری واحد و همسو در برابر دشمنان اسلام و امت اسلامی؛ ج. کمک به دیگر مسلمانان و برطرف کردن نیازهای آنان در ابعاد اقتصادی، نظامی، فرهنگی و...؛ د. تبیین باورهای هر نحله و مذهب و دفاع از آن‌ها با رعایت اخلاق اسلامی؛ ه. پرهیز از توهین به مقدسات مذاهب اسلامی و اجتناب از دامن زدن به اختلافات فرقه‌ای بیهوده (ر.ک: خامنه‌ای، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۸۵، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵).

۲-۱-۳. ملت

پیش از تعریف وحدت ملی شایسته است واژه ملت و ملی تعریف شود. روشن است که منظور از ملت، مفهوم قرآنی آن نیست. کلمه عربی «ملت» در لغت به معنی راه و روش (صاحب، ۱۴۱۴ ق، ج ۱۰: ۳۱۸؛ ازهری، ۱۴۲۱ ق، ج ۱۵: ۲۵۲) یا روش دینی که مردمی برمی‌گزینند (ابن درید، ۱۹۸۸ م، ج ۱: ۱۶۸). این واژه در قرآن کریم ۱۵ بار به همان معنای لغوی یعنی راه و روش دینی

۱. وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ.

آمده است (بقره، ۱۲۰).^۱

از نظر قرآن یک مجموعه فکری و علمی که مردم باید طبق آن عمل کنند، ملت نامیده می‌شود؛ بنابراین، ملت با دین یک معنی دارد، با این تفاوت که یک چیز به اعتبار اینکه مرتبط با خداست دین و به اعتبار اینکه از طرف خدا به پیامبر املا می‌شود تا به مردم ابلاغ کرده، مردم را بر اساس آن رهبری نماید، ملت نامیده می‌شود؛ گویا در مفهوم این کلمه رهبری گنجانده شده است (ر.ک: مطهری، ۱۳۶۶: ۵۳).

۲-۱-۴. وحدت ملی

درباره وحدت و انسجام ملی تعریف‌های مختلفی ارائه شده است. در تعریفی خلاصه می‌توان گفت وحدت ملی به معنای همسویی و هماهنگی اجزای تشکیل دهنده یک نظام سیاسی و اجتماعی است (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۹۵) که بر پایه عناصری مانند سرزمین، دولت، دین و مذهب، زبان مشترک، آداب و رسوم و تاریخ مشترک شکل گرفته باشد (قاسمی، ۱۳۹۰: ۱۱۰). آنچه در این جستار مورد بحث است وحدت ملی به معنایی است که مقام معظم رهبری ارائه فرمودند.

۲-۲. وحدت ملی از منظر مقام معظم رهبری

با توجه به اینکه رهبر انقلاب، رهبری یک ملت را در حساس‌ترین دوران آن بر عهده دارند و از همه عوامل اقتدار ملی و موانع آن آگاهی کامل دارند و افزون بر آن، به‌عنوان اسلام‌شناسی برجسته مطرح هستند، نظرات ایشان درباره وحدت ملی از اهمیت مضاعفی برخوردار است. البته بررسی همه ابعاد دیدگاه‌های معظم له درباره وحدت ملی خارج از حوصله این مقاله است، اما به‌تناسب بحث، نگاهی اجمالی به تعریف و برخی مؤلفه‌های وحدت ملی از منظر ایشان داریم.

از نظر مقام معظم رهبری، وحدت ملی عبارت است از اینکه در مسائل اساسی کشور، آنجا که پای منافع ملت در میان و جهت‌گیری مشخصی مطرح است، اختلافات مذهبی، سیاسی، گروهی و قومی کنار گذاشته شود و همه اقوام و مذاهب مختلف در کنار هم باشند. در مقابل دشمن، همه با هم یک حرف بزنند، یک فریاد بکشند، یک اقدام و حرکت انجام دهند؛ منافع ملی را بر منافع شخصی، قومی و حزبی ترجیح دهند. در نگاه معظم له وجود عقاید، سلاقی، نگاه‌ها، روش‌ها و منش‌های مختلف درباره مسائل مشروط بر آنکه به دشمنی و نزاع و ایجاد

۱. ... وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مَلَّتَهُمْ...؛ سایر مواردی که در قرآن کریم کلمه «ملت» به‌کار برده شده، عبارت‌اند از: بقره، ۱۳۰ و ۱۳۵ و ۲۸۲، آل عمران، ۹۵، نساء، ۱۲۵، انعام، ۱۶۱، اعراف، ۸۸ و ۸۹، یوسف، ۳۷ و ۳۸، ابراهیم، ۱۳، نحل، ۱۲۳، کهف، ۲۰، حج، ۷۸، ص، ۷، انعام، ۱۶۱.

نظر گرفته شده است. نمونه روشن این حقوق در رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام) آمده است (ر.ک: ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ ق: ۲۵۵-۲۷۵)؛ بنابراین، از نظر عقل، قرآن و روایات ایجاد وحدت و همبستگی در قالب گروه‌ها، جوامع و کشورها با مرزهای جغرافیایی مشخص مادام که موجب ظلم به دیگران، نادیده گرفتن حقوق آنان و نیز تحقیر دیگر گروه‌ها و جوامع نشود، کاری مذموم نیست بلکه می‌تواند گفت اگر دارای اهداف عاقلانه مانند امکان برنامه‌ریزی و اجرای بهتر برنامه‌ها شود، پسندیده است.

۲-۴. نقش الهام‌بخش سیره و سخنان امام رضا (علیه السلام) در وحدت ملی ایرانیان

اسلام با فتح نظامی ایران وارد این سرزمین شد، اما واقعیت آن است که فاتحان مسلمان، اسلام را بر ایرانیان تحمیل نکردند، بلکه مردم آزاداندیش ایران، آزادانه اسلام را پذیرفتند. اینکه فاتحان مسلمان سیاست اجبار و زور در دعوت و جذب ایرانیان به اسلام را اعمال نکردند، مورد اذعان خاورشناسان نیز هست. به‌عنوان نمونه، نویسنده بخش ادیان مقاله ایران در دایره المعارف اسلام، در موارد متعددی به عدم اعمال زور و فشار برای اسلام آوردن ایرانیان از سوی عرب‌های فاتح اعتراف کرده، می‌نویسد: به‌طور کلی، فاتحان عرب اصراری بر تغییر فوری دین اتباع خارجی خود در سرزمین‌های فتح‌شده از جمله ایران نداشتند. در بیشتر موارد، آن‌ها به انعقاد معاهده‌ای راضی بودند که در ازای پرداخت خراج، آزادی مذهب را برای غیرمسلمانان تضمین می‌کرد. وی در ادامه می‌نویسد: به لطف نگرش تسامح‌آمیز فاتحان مسلمان، مزدیان توانستند با زندگی در جوامع حاشیه شهرها، به پیروی از آیین خود ادامه دهند. او همچنین اعتراف می‌کند که به‌طور کلی، اقلیت‌ها تحت حکومت اسلامی وضعیت بسیار بهتری نسبت به حکومت ساسانی داشتند. درنهایت می‌گوید: گزارش‌هایی مبنی بر تغییر دین اجباری یا هتک حرمت مقدسات مذاهب مورد حمایت در ایران تحت سلطه فاتحان مسلمان بسیار نادر است (The Encyclopedia of Islam, Vol 4 : 43-44).

جامعه ایرانی که حدود هزار سال از وحدت نسبی برخوردار بود در دو قرن اول اسلامی به علت پذیرش امواج تفکر اسلامی و دوری از برخی عناصر فرهنگی گذشته از یک سو و کسب نکردن هویت فرهنگی جدید، دچار از هم‌پاشیدگی اجتماعی شد. با گذشت زمان، از اوایل قرن سوم هجری، ایرانیان از طریق تطبیق خود با ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی جدید که منبعث از اسلام بود تشکل و تمامیت خود را به‌عنوان یک ملت حفظ کردند. اسلام به‌مثابه پدیده‌ای خودی تلقی شد و به تدریج از تلاقی فرهنگی بین فرهنگ ایرانی و اسلامی و همسویی آن‌ها،

فرهنگ‌سومی پدیدار شد (مفتخری، ۱۳۸۲: ۷). سیره و سخنان امام رضا (علیه السلام) الهام‌بخش ایرانیان در این مسیر شد.

۲-۴-۱. هجرت به ایران

از جمله حوادث و رویدادهای مهمی که آثار و پیامدهای ارزشمندی برای ایران داشت، هجرت امام رضا (علیه السلام) به ایران بود. هرچند این هجرت به اجبار مأمون انجام شد، اما در عمل دارای برکات و پیامدهای فراوان سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی بود که همچنان مردمان این سرزمین از برکات آن برخوردارند. مهم‌ترین مسئولیت ائمه اطهار (علیهم السلام) ارشاد و هدایت مردم است، رسالتی که امام رضا (علیه السلام) در ادامه فعالیت‌های خود در مدینه، در خراسان نیز سرلوحه برنامه‌های خود قرار دادند و دل‌های مشتاق را مجذوب معارف ناب اهل بیت (علیهم السلام) کردند. این سخن معروف امام رضا (علیه السلام) که فرمود: «دانش‌های ما را فراگیرید و به مردم یاد دهید، زیرا اگر مردم زیبایی سخن ما را بدانند، از ما پیروی می‌کنند»^۱ (ابن بابویه، ۱۳۷۸ ق، ج ۱: ۳۰۷)، در ایران به منصفه ظهور رسید.

افزون بر این، مناظره‌های علمی با اهل کتاب و جریان‌های فکری گوناگون همچون: جاثلیق، رأس الجالوت، رؤساء صابئین، هرید اکبر، أصحاب زردهشت و نسطاس رومی و دیگر متکلمان، درباره توحید، صفات خداوند، عصمت انبیای الهی، جبر و اختیار، امامت و دیگر موضوعات، موجبات اعتلای معرفت و بینش دینی مردمان این سرزمین را فراهم آورد.^۲ همچنین آن حضرت، به برخی پرسش‌های متعدد در موضوعات اعتقادی به‌ویژه شبهاتی که از جانب مأمون در پوشش برگزاری محافل علمی مطرح می‌شد، پاسخ داده از اصول اعتقادات اسلامی و معارف اهل بیت (علیهم السلام) دفاع می‌کردند (همان: ۱۹۵).

امام رضا (علیه السلام) افزون بر شرکت در مناظرات عمومی و مجالس علمی، در منزل خود و مسجد مرو پذیرای شیعیانی بود که از شهرها و روستاهای دور و نزدیک برای درک حضور امام و کسب معارف علمی و دینی می‌آمدند. در روایتی آمده است که به مأمون خبر دادند امام رضا (علیه السلام) جلسات سخنرانی برگزار می‌کند و مردم مجذوب علم او می‌شوند. مأمون احساس خطر کرد و به محمد بن عمرو طوسی دستور داد مانع ورود و حضور آنان در خانه امام شود، سپس آن حضرت را

۱. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ دُوسِ التَّيْسَابُورِيِّ الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قَتَيْبَةَ التَّيْسَابُورِيِّ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سَلَيْمَانَ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْخَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرَّضَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يَقُولُ رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا فَقُلْتُ لَهُ وَ كَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ قَالَ يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَيَعْلَمُهَا النَّاسُ فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَخَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا...

۲. شیخ صدوق گزارش این مناظرات را در جلد اول کتاب عیون اخبار الرضا، از صفحه ۱۵۴ تا ۱۹۵ آورده است.

احضار کرد و نگاهی تحقیرآمیز به امام انداخت. آن حضرت با عصبانیت مجلس را ترک کرد و بعد از بازگشت به خانه و خواندن نماز، فرمود: «خدایا! از کسی که به من ظلم کرده، مرا خوار نموده و شیعیان را از درب خانه من دور کرده، انتقام مرا بگیر، تلخی خواری و خفت را بدو بچشان آنچنان که او به من چشانیده است و وی را از درگاه رحمت و کرمات دور ساز...» (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۱۷۳).

برخی دیگر از وقایعی که در آن ایام رخ داد و در جلب نظر مردم به آن حضرت بسیار مؤثر بود؛ نماز عید ناتمام آن حضرت بود (مفید، ۱۳۹۹ ق: ۳۱۳) که مأمون از محبوبیت امام در میان مردم، ادامه حرکت امام را تحمل نکرد اما خود این کار موجبات بیشتر شهرت و محبوبیت امام در میان مردم را در پی داشت.

درباره آثار و برکات هجرت امام رضا (علیه السلام) به ایران آثار متعددی به رشته تحریر درآمده و این موضوع از زوایای متعددی از جمله از بعد تمدن آفرینی بررسی شده است. آنچه در این میان مورد غفلت قرار گرفته تأثیر این هجرت در سازگاری وحدت ملی ایرانیان با وحدت اسلامی است. هجرت امام رضا (علیه السلام) به ایران زمانی اتفاق افتاد که ایرانیان به دلیل فریبکاری عباسیان، قتل ابومسلم خراسانی و سرکوب قیام‌های متعدد به شدت سرخورده بودند. آنچه عامل بسیاری از این ناکامی‌ها بود، حمایت نکردن توده مردم از این حرکت‌های استقلال طلبانه بود. گویا این احساس وجود داشت که این حرکت‌ها در مخالفت با وحدت اسلامی است. در این شرایط سفر امام رضا (علیه السلام) به ایران و پررنگ شدن برخی ویژگی‌های تشیع مانند محبت اهل بیت (علیهم السلام) این احساس را در ایرانیان ایجاد کرد که می‌توان در محدوده مرزهای جغرافیایی به وحدت سرزمینی ایران اندیشید بدون اینکه این اندیشه در تقابل با اسلام و وحدت اسلامی باشد. ایرانیان رنج کشیده از برخی تعصبات قومی، با استفاده از حضور امام رضا (علیه السلام) در میان آنان احساس عزت می‌کردند. برخی از عرب‌هایی که به‌رغم مسلمان بودن همچنان در چنبره تعصبات جاهلی گرفتار بودند، با دستاویز قرار دادن عرب بودن پیامبر و ظهور اسلام در سرزمین عربستان، آن را مایه برتری خود بر سایر ملت‌ها از جمله ایرانیان می‌دانستند. اینک با حضور امام رضا (علیه السلام) در ایران و برخورد عادلانه و محبت‌آمیز آن حضرت با ایرانیان، این بهانه از حاکمان عباسی گرفته بودند. ایرانیان با آشنایی بیشتر با مکتب اهل بیت (علیهم السلام) و التزام به آموزه‌های آن، این پیام را به عرب‌های متعصب می‌دادند که اگر پیامبر ﷺ در سرزمین عربستان به رسالت مبعوث شده و اسلام از آنجا به دیگر نقاط جهان گسترش پیدا کرده است، اما اینک با حضور امام رضا (علیه السلام) در میان ایرانیان، این پیروان مکتب اهل بیت (علیهم السلام) یعنی ایرانیان هستند که داعیه‌دار آن بودند

که پرچم حفظ آموزه‌های راستین آن را بر دوش دارند. خلاصه سخن آنکه در نتیجه هجرت امام رضا (علیه السلام) به خراسان، این احساس در ایرانیان به وجود آمد که می‌توان در عین ایرانی بودن و پافشاری بر وحدت ملی، مسلمان بود. همچنین آنان دریافتند که بین تلاش برای سعادت و رفاه ملت ایران و کمک به سایر امت اسلامی ناسازگاری وجود ندارد.

۲-۴-۲. توصیه به وحدت و دوری از اختلاف

بحث از تحقق وحدت و دوری از تشتت و اختلاف از نکات مهمی است که هم جهت‌گیری قرآنی از آن حمایت می‌کند و هم در سلوک پیامبر گرامی اسلام و امامان معصوم (علیهم السلام) مشهود است. مسلماً وحدت به معنی و مفهوم یکسان و یکنواختی در حوزه معرفت یا سلوک اجتماعی نیست بلکه پرهیز از تراحم و اختلافات ویرانگر است که سبب می‌گردد تا آدمیان به‌رغم سلیقه‌های مختلف و نگرش چند سویه به جوانب زندگی، چنان با یکدیگر زیست کنند و مدارا و تحمل خود را تجلی بخشند که فرصت از جنگ و تخاصم و هدر رفتن سرمایه‌ها ستانده شود و زمینه رشد آرامش فردی و اجتماعی تحقق یابد. بخش فراوانی از آیات قرآن کریم توصیه‌هایی است یا مستقیم به پیامبر عزیز یا به مؤمنان که یکدیگر را به هنگام دشواری‌ها یاری کنند و از خطاها و لغزش‌های رفتاری و اخلاقی یکدیگر درگذرند و از سر صلح و شفقت به ساختن روزهای بهتر همت کنند.

هر چند مدعی نیستیم امام رضا (علیه السلام) به وحدت ملی ایرانیان بر پایه مرزهای جغرافیایی توصیه‌ای کرده باشند، اما بر این باوریم که سخنان و سیره امام رضا (علیه السلام) درباره وحدت و پرهیز از اختلاف و تفرقه این پیام را منتقل می‌کرد که راز موفقیت هر جامعه، جریان، ملت و گروهی عبارت از وحدت، همدلی و پرهیز از نزاع و تکروری است و به‌طور غیرمستقیم این پیام را به مردم ایران القا می‌کرد که از نزاع و تفرقه پرهیز کنند.

در سخنان حضرت رضا (علیه السلام) مواردی وجود دارد که گرچه مستقیم توصیه به وحدت ملی نیست، اما با دقت در معنا و مفهوم این احادیث متوجه می‌شویم که ثمره عمل کردن به این فرامین حضرت باعث به ثمر نشستن وحدت ملی در جامعه خواهد شد.

امام رضا (علیه السلام) در روایتی درباره ویژگی‌های مؤمن، می‌فرماید: «تا سه خصلت در مؤمن نباشد، مؤمن نیست: خصلتی از پروردگارش، خصلتی از پیامبرش (صلوات الله علیه) و خصلتی از ولی خدا. اما خصلت پروردگارش، نهفتن راز است؛ و خصلت پیامبر خدا (صلوات الله علیه)، ملائمت با مردم است؛ و خصلت ولی خدا،

شکیبایی در تنگنا و سختی است (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ ق: ۴۴۲).^۱ این‌ها ویژگی‌هایی است که رعایت آن‌ها، به انسجام و هماهنگی درونی جامعه می‌انجامد و الهام‌بخش وحدت ملی است. آن حضرت درباره بگومگوهای بیهوده که زمینه‌های تفرقه و اختلاف اجتماعی را فراهم می‌کند، می‌فرماید: خداوند از قیل و قال و بر باد دادن مال و خواهش بسیار نفرت دارد (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۷۸: ۳۳۵).^۲

۲-۴-۳. سفارش به عدالت ورزی

یکی از ابعاد مهم عدالت که به معنی قرار دادن هر چیز در جای خود است عبارت از تنظیم رابطه با دیگران بر پایه انصاف است. امام رضا علیه السلام به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «کسی که با مردم در تعامل است و بر آنان حکومت می‌کند، ولی ظلم نمی‌کند و با مردم سخن می‌گوید ولی دروغ نمی‌گوید، به مردم وعده می‌دهد ولی تخلف نمی‌کند، چنین شخصی از حیث مروت کامل است و عدالت او آشکار و عیان است و برادری با او واجب است و غیبت کردن او حرام است»^۳ (کلینی، ۱۴۲۹ ق، ج ۳: ۶۰۵). همچنین از آن حضرت گزارش شده که فرمودند: «بدان خدایت رحمت کند که حق برادران واجب و فرض است و باید جان و گوش و دیده و دست و پای و همه اندام خود را فدای آن‌ها کنید، آنان دژهای شما هستند که در سختی‌های دنیا و آخرت آن‌ها پناه برید، بر آن‌ها فخر نفرشید و از آن‌ها دور نشوید و با آن‌ها مخالفت نکنید و غیبت آن‌ها را نکنید و یاری و کمک به آن‌ها را وانهدید و جان و مال خود را برای آن‌ها دریغ نکنید و برای دعا به آن‌ها رو به درگاه خدا عزوجل آورید و با آن‌ها همراهی و برابری کنید در آنچه رواست و یاری‌شان کنید چه ستمکار باشند و چه ستم‌کش به وسیله دفاع از آن‌ها»^۴ (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۷۱: ۲۲۶). روشن است که این نوع نگاه به رابطه به دیگران، زیربنای هرگونه وحدت از جمله وحدت ملی است.

۱. لَا يَكُونُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا حَتَّى تَكُونَ فِيهِ ثَلَاثٌ خِصَالٍ: سِنَّةٌ مِنْ رَبِّهِ وَ سِنَّةٌ مِنْ نَبِيِّهِ وَ سِنَّةٌ مِنْ وَلِيِّهِ فَأَمَّا السُّنَّةُ مِنْ رَبِّهِ فَكُنْثَمَانٌ بَسْرَةٌ وَ أَمَّا السُّنَّةُ مِنْ نَبِيِّهِ فَمُدَارَاةُ النَّاسِ وَ أَمَّا السُّنَّةُ مِنْ وَلِيِّهِ فَالصَّبْرُ فِي الْبَأْسَاءِ وَ الضَّرَاءِ.
 ۲. إِنَّ اللَّهَ يَبْغِضُ الْقِيلَ وَ الْقَالَ وَ إِضَاعَةَ الْمَالِ وَ كَثْرَةَ السُّؤَالِ.
 ۳. مَنْ عَامَلَ النَّاسَ فَلَمْ يَظْلَمْهُمْ وَ حَدَّثَهُمْ فَلَمْ يَكْذِبْهُمْ وَ وَعَدَهُمْ فَلَمْ يُخْلِفْهُمْ كَانَ مِمَّنْ حُرِّمَتْ عَلَيْهِ غَيْبَتُهُ وَ كَمَلَتْ مَرُوءَتُهُ وَ ظَهَرَ عَدْلُهُ وَ وَجِبَتْ أُخُوَّتُهُ.
 ۴. اَعْلَمُ بِرَحْمَتِ اللَّهِ أَنَّ حَقَّ الْإِخْوَانِ وَاجِبٌ فَرِضٌ لَازِمٌ أَنْ تَفْدُوهُمْ أَنْفُسَهُمْ لِأَنْفُسِكُمْ أَوْ أَسْمَاعَكُمْ وَ أَبْصَارَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ وَ جَمِيعَ جَوَارِحِكُمْ وَ هُمْ حُصُونُكُمْ الَّتِي تَلْجَأُونَ إِلَيْهَا فِي الشَّدَائِدِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ - لَا تَمَاطُوهُمْ وَ لَا تَخَالِفُوهُمْ وَ لَا تَغْتَابُوهُمْ وَ لَا تَدْعُوا نَصْرَتَهُمْ وَ لَا مَعَاوَنَتَهُمْ وَ ابْذُلُوا النَّفْسَ وَ الْأَمْوَالَ دُونَهُمْ وَ الْإِقْبَالَ عَلَى اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ بِالِدَعَاءِ لَهُمْ وَ مَوَاسَاتِهِمْ وَ مَسَاوَاتِهِمْ فِي كُلِّ مَا يَجُوزُ فِيهِ الْمَسَاوَاةُ وَ الْمَوَاسَاةُ وَ نَصْرَتَهُمْ ظَالِمِينَ وَ مَظْلُومِينَ بِالِدْفَعِ عَنْهُمْ.

۲-۴-۴. توصیه به کرامت انسانی

بر اساس متون دینی، کرامت انسانی از جانب خداوند به وی عنایت شده است. این حقیقت در آیه ۷۰ سوره اسراء بیان شده است: «به یقین فرزندان آدم را کرامت دادیم و آنان را در خشکی و دریا [بر مرکب‌هایی که در اختیارشان گذاشتیم] سوار کردیم و به آنان از نعمت‌های پاکیزه روزی بخشیدیم و آنان را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری کامل دادیم». ^۱ این حقیقت در آیه دیگر، این‌گونه بیان شده است: «ای مردم! ما شما را به صورت زن و مرد آفریدیم و شما را گروه‌گروه گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید. بدون شک بهترین و گرامی‌ترین شما نزد خدا باتقواترین شماست» (حجرات، ۱۳). ^۲ علامه طباطبایی در تفسیر این آیه می‌نویسد: «اگر شمول آیه را بپذیریم، قرآن همه اختلافات طبقاتی را که موجب تفاخر می‌شود، نفی کرده است و هیچ انسانی بر دیگری برتری ندارد مگر به تقوا» (طباطبایی، ۱۳۹۰ ق، ج ۱۸: ۴۸۹).

امام رضا (علیه السلام) در سخن و عمل، کرامت همه مردم را مدنظر داشت. ابراهیم بن عباس می‌گوید:

«من هرگز حضرت ابی الحسن الرضا (علیه السلام) را ندیدم که در تکلم کردن به کسی ستم کند و بد بگوید و ندیدم سخن کسی را قطع کند بلکه صبر می‌کرد تا او از سخن گفتن فارغ می‌شد بعد از آن تکلم می‌فرمود و ندیدم کسی حاجت خواهد و مقدر آن بزرگوار باشد و رد کند حاجت او را و هرگز ندیدم که پیش روی کسی نشسته باشد و تکیه بر چیزی کند و هرگز ندیدم که یکی از غلامان و مملوک‌های خود را دشنام دهد و هرگز ندیدم که آب دهان بیندازد و هرگز ندیدم که در خندیدن قهقهه کند، بلکه خندیدن او به تبسم بود و چون خلوت می‌شد و خوان طعام از برای او حاضر می‌کردند، جمیع غلامان و مملوک‌های خود را بر خوان طعام می‌نشاند حتی دربان و مهتر را ...» (ابن بابویه، ۱۳۷۸ ق، ج ۲: ۱۸۴). ^۳

حاکم نیشابوری درباره اقامت امام رضا (علیه السلام) به داستان دعوت از آن حضرت به مجلسی اشاره می‌کند که حضور آن حضرت بدون رعایت برخی شیوه‌های ناپسند مبنی بر نشان دادن افراد عادی جامعه در پایین مجلس، چگونه باعث منسوخ شدن این سیره نامناسب با کرامت انسانی

۱. وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَيْبِ وَالْبُخْرِ وَوَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَيَّ كَثِيرًا مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا
 ۲. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ
 ۳. مَا رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّضَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) حَفَا أَحَدًا بِكَلِمَةٍ قَطُّ وَلَا رَأَيْتُهُ قَطَعَ عَلَيَّ أَحَدَ كَلِمَةٍ حَتَّىٰ يَفْرَغَ مِنْهُ وَمَا رَدَّ أَحَدًا عَنْ حَاجَةٍ يُقَدِّرُ عَلَيْهَا وَلَا مَدَّ رِجْلَهُ بَيْنَ يَدَيَّ جَلِيسٍ لَهُ قَطُّ وَلَا أَتَيْتُكَ بَيْنَ يَدَيَّ جَلِيسٍ لَهُ قَطُّ وَلَا رَأَيْتُهُ شَتَمَ أَحَدًا مِنْ مَوَالِيهِ وَمَمَالِيكِهِ قَطُّ وَلَا رَأَيْتُهُ تَفَلَّ وَلَا رَأَيْتُهُ يَفْهَمُهُ فِي صُحْبِهِ قَطُّ بَلْ كَانَ صُحْبَهُ التَّنَسُّمُ وَكَانَ إِذَا حَلَا وَنَصَبَ مَائِدَتَهُ أَجْلَسَ مَعَهُ عَلَىٰ مَائِدَتِهِ مَمَالِيكَهُ وَمَوَالِيَهُ حَتَّىٰ التَّوَابَ السَّائِسَ ...

شد (حاکم نیشابوری، ۱۳۷۵: ۲۱۰). سیره حضرت رضا (علیه السلام) در پاسداشت کرامت انسانی به ایرانی‌ها احساس شخصیت داد و باعث شد تا خود را از زیر بار ممت دیگران خارج سازند.

۲-۴-۵. مقابله نظری و عملی با تبعیض

یکی از گونه‌های مهم و درخور توجه تبعیض، تبعیض نژادی است که به درازای تاریخ انسانیت امتداد می‌یابد. بنیان‌گذار این نوع تبعیض، ابلیس است؛ آن‌گاه که خداوند به تمامی فرشتگان دستور داد که بر آدم سجده کنند، همگی از فرمان الهی اطاعت کردند، مگر شیطان که بر آدم فخر فروخت و تکبر ورزید و از فرمان الهی سر باز زد؛ قرآن کریم به این موضوع این‌گونه اشاره می‌کند: «در آن هنگام همه فرشتگان سجده کردند، جز ابلیس که تکبر ورزید و از کافران بود!» (ص، ۷۳-۷۴)؛^۱ ابلیس در توجیه مخالفتش از فرمان الهی گفت (ص، ۷۱)؛ گفت: من از او بهترم مرا از آتش آفریده‌ای و او را از گل!^۲

امام رضا (علیه السلام) به شدت با این تبعیض‌های ناروا مقابله کردند؛ از آن حضرت روایت شده است:

«عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَلْخِ قَالَ: كُنْتُ مَعَ الرَّضَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فِي سَفَرِهِ إِلَى خُرَاسَانَ فَدَعَا يَوْمًا بِمَائِدَةٍ لَهُ فَجَمَعَ عَلَيْهَا مَوَالِيَهُ مِنَ السُّودَانِ وَ غَيْرِهِمْ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ لَوْ عَزَلْتُ لَهُمْ لَوْأَلَاءِ مَائِدَةً فَقَالَ مَهْ إِنَّ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَاحِدٌ وَ الْأُمُّ وَاحِدَةٌ وَ الْأَبُّ وَاحِدٌ وَ الْجَزَاءُ بِالْأَعْمَالِ»^۳ (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۸: ۲۳۰).

یاسر خادم هنگامی که از روش پیوسته و منش همیشگی مولای خود و بلکه مولای آزادگان عالم، امام رضا (علیه السلام) صحبت می‌کند، بیان می‌کند: «إِذَا كَانَ خَلَا جَمَعَ حَشَمَهُ كُلَّهُمْ عِنْدَهُ الصَّغِيرَ وَ الْكَبِيرَ فَيُحَدِّثُهُمْ وَيَأْنَسُ بِهِمْ وَ يُؤْنِسُهُمْ وَ كَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا جَلَسَ عَلَى الْمَائِدَةِ لَا يَدْعُ صَغِيرًا وَ لَا كَبِيرًا حَتَّى السَّائِسِ وَ الْحَجَّامِ إِلَّا أَقْعَدَهُ مَعَهُ عَلَى مَائِدَتِهِ» (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲: ۱۵۹).

بسیاری از کسانی که برای وحدت ملی جوامع خود تلاش کرده‌اند، این وحدت را بر پایه

۱. فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ، إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ.

۲. أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ.

۳. ... با امام رضا (علیه السلام) در سفر به خراسان همراه بودم. روزی سفرهای طلبید و تمام خدمتکاران و غلامان را نزدش فراخواند. گفتم: فدایتان شوم، کاش برای اینان سفرهای جداگانه می‌انداختید! فرمود: دست‌بردار! خدای همه ما یکی است، پدر و مادر همه یکی است و پاداش نیز به اعمال است.

۴. امام (علیه السلام) همواره پس از فراغت از کارهای خود، آن‌گاه که تنها می‌شدند، تمام خدمتگزاران و کارگران اطراف خود از بزرگ و کوچک را گرداگرد وجودش جمع می‌نمودند، با ایشان سخن می‌گفتند و آنس می‌گرفتند. هر زمان در کنار سفره می‌نشست، بزرگ و کوچک را فرامی‌خواندند و در کنار خود می‌نشانند. حتی متصدیان اسطبل و رگزن را.

تفاخر و خود بزرگ‌بینی بناکرده‌اند، گویا چنین پنداشته‌اند که در صورتی می‌توانند ملتی را گرد موضوعی متحد کنند که به آنان القا کنند شما از دیگران از نظر نژاد یا دیگر خصوصیات برتر هستید، اما امام رضا (علیه السلام) به ایرانیان آموختند که می‌توان وحدت ملی بین جمعی یا گروهی استوار کرد بدون اینکه که خود را برتر پنداشت یا بدون اینکه منافع آنان را نادیده انگاشت.

۲-۴-۶. احترام به دیگر فرق و مذاهب

درباره برخوردها و مناظرات امام رضا (علیه السلام) با مخالفان، کتاب‌ها و مقالات فراوانی نوشته‌شده و از زوایای مختلفی آن را مورد بحث قرار داده‌اند. آنچه در این جستار مدنظر است تأثیر برخورد امام رضا (علیه السلام) با مخالفان بر شکل‌دهی به وحدت ملی ایرانیان است. رفتار احترام‌آمیز آن حضرت با ارباب دیگر ادیان و مذهب این پیام را به مردم ایران منتقل می‌کرد که دستور امام رضا (علیه السلام) به مأمون درباره مردی زرتشتی که وصیت کرده بود اموالش میان بینوایان و تهی‌دستان تقسیم شود، نمونه روشنی از توجه به حقوق مخالفان است. هنگامی که حضرت متوجه شدند قاضی نیشابور اموال مردی زرتشتی را که وصیت کرده است اموالش بین نیازمندان و تهیدستان تقسیم شود، میان مسلمانان تقسیم کرده است به مأمون دستور دادند تا ضمن نوشتن نامه‌ای به قاضی نیشابور از او بخواهد تا همان اندازه از مالیات‌های مسلمانان بردارد و به نیازمندان زرتشتیان بدهد؛ زیرا زرتشتیان برای نیازمندان مسلمان و وصیت نمی‌کنند (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲: ۱۵).

در مناظرات امام رضا (علیه السلام) با مخالفان نیز رعایت عدالت و برخورد منصفانه با آنان کاملاً مشهود است، برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. رعایت ادب و احترام در برابر مخالفان؛ در هیچ موردی نه تنها دیده نشده که امام به‌صراحت و یا به کنایه به آنان توهین کند بلکه در همه موارد احترام آنان را رعایت کرده است. مناظره بین امام و عمران صائبی نمونه‌ای روشن از این‌گونه برخورد است. آن‌گاه که عمران اسلام آورد، امام او را تکریم کردند و دنبال او فرستادند. وقتی عمران وارد شد امام خوش‌آمد گفته و محترمانه استقبال نمودند (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۱: ۱۵۴).

۱. قَالَ يَا سِرٌّ: وَ كُنْتُ مِنْ نَيْسَابُورٍ إِلَى الْمَأْمُونِ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمَجُوسِ أَوْصَى عِنْدَ مَوْتِهِ بِمَالٍ جَلِيلٍ يَفْرَقُ فِي الْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ فَفَرَّقَهُ قَاضِي نَيْسَابُورٍ عَلَى الْفُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ الْمَأْمُونُ لِلرَّضَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يَا سَيِّدِي مَا تَقُولُ فِي ذَلِكَ فَقَالَ الرَّضَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) إِنَّ الْمَجُوسَ لَا يَتَصَدَّقُونَ عَلَى الْفُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ فَكُتِبَ إِلَيْهِ أَنْ يُخْرِجَ بِقَدْرِ ذَلِكَ مِنْ صَدَقَاتِ الْمُسْلِمِينَ فَيَتَصَدَّقَ بِهِ عَلَى الْفُقَرَاءِ الْمَجُوسِ.

۲. به سخره نگرفتن باورها و اعتقادات مخالفان، بهرغم آگاهی کامل امام به باطل بودن دیدگاه مخالفان و نیز مضحک بودن برخی ادعاها و باورهای آنان، اما هیچ‌گاه امام باورها و اعتقادات آنان را به سخریه نمی‌گرفتند.

۳. امام رضا (علیه السلام) در حین مناظره، هیچ‌گاه مخالفان را تحقیر نمی‌کردند و حتی اگر اطرافیان به تمسخر طرف مناظره اقدام می‌کردند و می‌خندیدند، آن‌ها را دعوت به ملایمت می‌کردند؛ چنان‌که در مناظره امام و سلیمان مروزی رخ نمود؛ آن‌گاه که امام (علیه السلام) تمام راه‌های جواب را بر سلیمان بست و سلیمان شروع به تناقض‌گویی کرده همه حاضران در جلسه به سلیمان خندیدند. امام (علیه السلام) رو به مردم کرد و از آن‌ها خواست نسبت به سلیمان ملایمت به خرج دهند و پس از آن گفت‌وگورا ادامه دادند (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۹: ۱۷۷).

۴. قطع نکردن سخن مخالفان؛ امام به مخالفان اجازه می‌دادند با آزادی کامل سخن خود را به‌طور تمام و کمال بیان نمایند و سخنان آنان را قطع نمی‌کرد و حتی دیگران را از این کار نهی می‌کرد. آن‌هنگام که سلیمان مروزی در برابر امام به تناقض‌گویی افتاده بود، مأمون گفت وای بر تو سلیمان! چقدر این حرف غلط را تکرار می‌کنی؟! این سخن را قطع کن و به سراغ چیز دیگری برو. امام (علیه السلام) به مأمون فرمود: «رهایش کن، حرفش را قطع نکن، چون آن را دلیل حقانیت خود قرار می‌دهد سپس رو به سلیمان کرد و گفت: ادامه بده ای سلیمان...» (همان).

۵. حفظ آرامش و پرهیز از تندبازی؛ امام در همه مراحل گفت‌وگو با آرامش کامل بحث را ادامه می‌دادند.

۶. پرهیز از کوبیدن و محکوم کردن؛ امام (علیه السلام) هیچ‌گاه قصد کوبیدن و محکوم کردن نداشت بلکه هدفش صرفاً تعلیم و هدایت به حق بود.

۷. پرهیز از برخورد های متعصبانه و لجوجانه؛

به همین علت بود که جلسات مناظره که معمولاً محل افزایش اختلافات و مجادله‌های اعتقادی است به محافل علمی دوستانه و مفیدی گشت که موجب اتحاد و همدلی جامعه شد تا جایی که مأمون در مورد ایشان گفت: «ابوالحسن در روی زمین کسی نیست که این‌طور نیکو سخن گوید جز شخص شما» (طبرسی، ۱۴۰۳، ج ۲: ۴۴۰). جاثلیق رهبر مسیحیان بعد از این که با حضرت رضا مناظره کرد، گفت: «قسم به حق مسیح که گمان نمی‌کردم در میان مسلمانان کسی مثل تو باشد» (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲: ۱۴۳).

در کنار برخورد منصفانه با مخالفان، امام رضا (علیه السلام) نسبت به برداشت‌های ناروای شیعیان هشدار می‌دادند. گزارش شده است که مردی به امام رضا (علیه السلام) عرض کرد: قسم به خدا روی زمین کسی از نظر نژاد بهتر از شما نیست، فرمود: تقوا و پرهیزگاری، آنان را به این مقام رسانده و اطاعت و بندگی موجب مقام آنان شده، دیگری عرض کرد: به خدا تو از تمام مردم بهتری؛ فرمود: این قسم را نخور؛ بهتر از من کسی است که پرهیزگارترا از من باشد و بیشتر از خدا اطاعت کند. به خدا قسم این آیه نسخ نشده «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» (ابن بابویه، ۱۳۷۸ ق، ج ۲: ۲۳۴).

امام (علیه السلام) این امر مهم را یادآوری می‌کنند که بدون عمل صالح یا تنها بسنده کردن به محبت اهل بیت (علیهم السلام) نمی‌تواند برای انسان کارساز باشد. ایشان به شیعیان هشدار می‌دهند و می‌فرمایند: کار شایسته و کوشش در پرستش و عبادت را تنها به اعتماد و پشت گرمی محبت آل محمد (علیهم السلام) رها نکنید (فقه الرضا (علیه السلام)، ۱۴۰۶ ق: ۳۳۹).^۱

۳. نتیجه‌گیری

۱. اهمیت وحدت در واحدهای اجتماعی از جمله وحدت ملی از نظر عقلا و آموزه‌های دینی پذیرفته است.

۲. شواهد تاریخی نشان می‌دهد که ایرانیان از حدود قرن سوم، وحدت ملی خود را با رویکرد جدیدی بازسازی کردند که با آموزه‌های اسلامی به‌ویژه محبت اهل بیت (علیهم السلام) گره خورده به گونه‌ای که در عین وحدت ملی در چارچوب مرزهای جغرافیایی و بر پایه برخی ویژگی‌های مشترک، خود را جزئی از پیکره امت اسلامی می‌دانستند.

۳. ایرانیان سرخورده از رفتار حاکمان اموی و عباسی، ضمن آشنایی با مکتب اهل بیت (علیهم السلام) به‌ویژه با سیره حضرت رضا (علیه السلام)، در بازسازی وحدت ملی خود از آموزه‌های این مکتب، الهام گرفتند.

۴. هجرت امام به ایران، توصیه به وحدت و دوری از اختلاف، عدالت‌ورزی، پاسداشت کرامت انسانی، مقابله نظری و عملی با تبعیض و احترام آن حضرت به فرق و مذاهب، در شکل‌دهی

۱. لَا تَدْعُوا الْعَمَلَ الصَّالِحَ وَ الْإِحْتِهَادَ فِي الْعِبَادَةِ، اِتِّكَالاً عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ (علیهم السلام).

و استواری وحدت ملی ایرانیان در همسویی با آموزه‌های اسلامی و وحدت اسلامی نقشی الهام‌بخش داشته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

- قرآن مجید. ترجمه حسین انصاریان.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۷۸ق). *عیون أخبار الرضا*. تهران: نشر جهان.
- ابن درید، محمد بن حسن. (۱۹۸۸م). *جمهرة اللغة*. بیروت: دارالعلم للملایین.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی. (۱۴۰۴ق). *تحف العقول عن آل الرسول (ص)*. قم: جامعه مدرسین.
- ازهری، محمد بن احمد. (۱۴۲۱ق). *تهذیب اللغة*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- جمشیدی، محمدحسین. (۱۳۹۳). «تبیین الزامات عقلانی سیاسی وحدت ملی در اندیشه امام خمینی (ره)». *پژوهش سیاست نظری*. ش ۱۵. صص: ۲۲۳-۲۵۳.
- حاکم نیشابوری، ابوعبدالله. (۱۳۷۵). *تاریخ نیشابور*. ترجمه محمدبن حسین خلیفه نیشابوری. تصحیح محمدرضا شفیعی کدکنی. تهران: نشر آگه.
- خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۷، ۱۳۷۹، ۱۳۸۵، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۳). «بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد مقدس». *وب سایت خامنه‌ای دات آی آر*. تاریخ مراجعه. ۱۴۰۳/۰۴/۲۵. نشانی اینترنتی: <http://www.farsi.ir> HYPERLINK «www.farsi.khamenei.ir» Khamenei.ir.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۳). *لغت نامه*. تهران: دانشگاه تهران.
- شفایی، امان الله. (۱۳۹۶). «مطالعه عزیمت امام رضا (علیه السلام) به خراسان در چارچوب اصل هجرت تمدن ساز». *فرهنگ رضوی*. س ۵. ش ۲۰. صص: ۱۰۵-۱۲۸.
- الفقه المنسوب الی الامام الرضا*. (۱۴۰۶ق). مشهد: موسسه آل البيت (علیهم السلام).
- شهرام‌نیا، امیرمسعود؛ نظیفی نائینی، نازنین. (۱۳۹۲). «تعامل و تقابل ملی‌گرایی و اسلام‌گرایی در ایران پس از انقلاب اسلامی». *پژوهش های راهبردی سیاست*. ش ۵. صص: ۱۹۷-۲۱۷.
- صاحب، اسماعیل بن عباد. (۱۴۱۴ق). *المحیط فی اللغة*. بیروت: عالم الکتب.
- صالحی امیری، سیدرضا. (۱۳۸۸). *انسجام ملی و تنوع فرهنگی*. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۹۰ق). *المیزان فی تفسیر القرآن*. بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- طبرسی، ابومنصور احمدبن علی. (۱۴۰۳ق). *الاحتجاج علی اهل اللجاج*. مشهد: نشر مرتضی.
- غروی، محسن. (۱۳۸۰). «ملی‌گرایی (ناسیونالیسم) از دیدگاه اسلام». *معرفت*. ش ۵۰. صص: ۱۰۴-۱۱۰.
- قاسمی، علی اصغر؛ ابراهیم آبادی، غلامرضا. (۱۳۹۰). «نسبت هویت ملی و وحدت ملی در ایران». *راهبرد*. س ۲۰. ش ۵۹. صص: ۱۰۷-۱۳۸.
- کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۴۲۹ق). *اصول کافی*. قم: دارالحديث.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (علیهم السلام)*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- مرادی، عبدالله؛ کلاتتری، نصرالله. (۱۳۹۹). «مفهوم‌شناسی وحدت ملی در گفتمان انقلاب اسلامی و

- تحول عینی آن در دولت‌های جمهوری اسلامی». *مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*. س ۱۱. ش ۴۴. صص: ۳۶۶-۳۴۱.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۶). *خدمات متقابل ایران و اسلام*. قم: صدرا.
- مفتخری، حسین. (۱۳۸۲). «جامعه ایرانی در مواجهه با اعراب مسلمان». *تاریخ اسلام*. س ۴. ش ۱۶. صص: ۳۲-۵.
- مفید، محمدبن محمد. (۱۳۹۹ق). *الارشاد*. بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
- همایون، محمدهادی. (۱۳۹۲). «کارکرد تمدن سازانه هجرت امام رضا (علیه‌السلام) به ایران». *فرهنگ رضوی*. س ۱. ش ۱. صص: ۳۳-۶۰.

Resources

- The Holy Qur'an. Translation by Hossein Ansarian.
- Azhari, Mohammad ibn Ahmad. 2001. *Tahdhīb al-Lughah*. Beirut: Dār Ihyā' al-Turāth al-'Arabi. [In Arabic].
- Brujin, J.T.DE. 1997. *The Encyclopedia of Islam*. Leiden: Brill.
- Dehkhodā, Aliakbar. 1994. *Loghatnāme*. Tehran: Dāneshgāh-e Tehrān. [In Persian].
- Gharaviyān, Mohsen. 2001. "Nationalism from the Perspective of Islam". *Ma'refat*. No. 50. Pp. 104-110. [In Persian].
- Hākem Neyshābūri, Abuabdollāh. 1996. *Tārikh-e Neyshābūr*. Translated by Mohammad ibn Hossein Khalīfeh Neyshābūri / Edited by Mohammadrezā Shafī'i Kadkani. Tehran: Nashr-e Āgah. [In Persian].
- Homāyūn, Mohammadhādī. 2013. "The Civilization-Building Function of Imam Rezā's (A) Migration to Iran". *Farhang-e Rezavī*. Vol. 1. No. 1. Pp. 33-60. [In Persian].
- Ibn Bābawayh, Mohammad ibn Ali. 1999. *Oyūn Akhbār al-Rezā (AS)*. Tehran: Nashr-e Jahān. [In Arabic].
- Ibn Dorayd, Mohammad ibn Hasan. 1988. *Jamharat al-Lughah*. Beirut: Dār al-'Ilm li-l-Malāyīn. [In Arabic].
- Ibn Sho'beh Harrāni, Hasan ibn Ali. 1984. *Tuhaf al-'Uqūl 'an Āl al-Rasūl (S)*. Qom: Jāme'eh-ye Modarresīn. [In Arabic].
- Imam Rezā (AS). 1986. *Al-Feqh al-Mansūb ilā al-Imām al-Rezā (AS)*. Mashhad: Mo'asseseh-ye Āl al-Bayt (AS). [In Arabic].
- Jamshidi, Mohammadhossein. 2014. "Explaining the Rational Political Requirements of National Unity in Imam Khomeini's Thought (RA)". *Pazhūhesh-e Sīyāsāt-e Nazari*. No. 15. Pp. 223-253. [In Persian].
- Khamenei, S. A. (1990, 1991, 1998, 2000, 2006, 2008, 2009, 2012, 2013, 2015, 2016, 2020, 2021, 2022, 2024). Speeches delivered to pilgrims and residents of the Holy Shrine of Imam Reza in Mashhad. *Khamenei.ir*. Accessed 15 June 2024. <https://farsi.khamenei.ir> [In Persian].
- Koleynī, Mohammad ibn Ya'qūb. 2008. *Osūl-e Kāfi*. Qom: Dār al-Hadīth. [In Arabic].
- Majlesī, Mohammadbāqer. 1983. *Behār al-Anwār al-Jāme'ah le-Dorar Akhbār al-A'emmeh al-At-*

hār (A). Beirut: Dār Ihyā' al-Turāth al-'Arabī. [In Arabic].

Mofīd, Mohammad ibn Mohammad. 2020. Al-Ershād. Beirut: Mo'asseseh al-A'lamī li-l-Matbū'āt. [In Arabic].

Moftekhārī, Hossein. 2003. "Iranian Society in Confrontation with Muslim Arabs". Tārīkh-e Eslāmī. Vol. 4. No. 16. Pp. 5-32. [In Persian].

Morādī, Abdollāh and Nasrollāh Kalāntarī. 2020. "Conceptualizing National Unity in the Discourse of the Islamic Revolution and Its Objective Transformation in the Governments of the Islamic Republic". Motāle'āt-e Beyn-e Reshte'ī-ye Dānesh-e Rāhbordī. Vol. 11. No. 44. Pp. 341-366. [In Persian].

Mottaharī, Morteżā. 1987. Khadamāt-e Moteqābel-e Īrān va Eslām. Qom: Sadrā. [In Persian].

Qāsemī, Ali Asghar, Gholāmrezā Ebrāhīm Ābādī. 2011. "The Relationship between National Identity and National Unity in Iran". Rāhbord. Vol. 20. No. 59. Pp. 107-138. [In Persian].

Sāheb, Esmā'īl ibn 'Abbād. 1994. Al-Muhīt fī al-Lughah. Beirut: 'Ālam al-Kutub. [In Arabic].

Sālehi Amīrī, Seyyedrezā. 2009. Ensājām-e Mellī va Tanavvo'-e Farhangī. Tehran: Markaz-e Tahqīqāt-e Rāhbordī. [In Persian].

Shafā'ī, Amānollāh. 2017. "Studying the Migration of Imam Rezā (AS) to Khorasan within the Framework of the Principle of Civilization-Building Migration". Farhang-e Rezavī. Vol. 5. No. 20. Pp. 105-128. [In Persian].

Shahrāmniyā, Amīrmas'ūd and Nāzanīn Nazīfī Nā'inī. 2013. "Interaction and Confrontation between Nationalism and Islamism in Post-Islamic Revolution Iran". Pazhūheshhā-ye Rāhbordī-ye Sīyāsat. No. 5. Pp. 197-217. [In Persian].

Tabarsī, Abūmansūr Ahmad ibn Ali. 1983. Al-Ihtejāj 'alā Ahl al-Lajāj. Mashhad: Nashr-e Morteżā. [In Arabic].

Tabātabā'ī, Mohammadhossein. 1970. Al-Mīzān fī Tafsīr al-Qur'ān. Beirut: Mo'asseseh al-A'lamī li-l-Matbū'āt. [In Arabic].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی